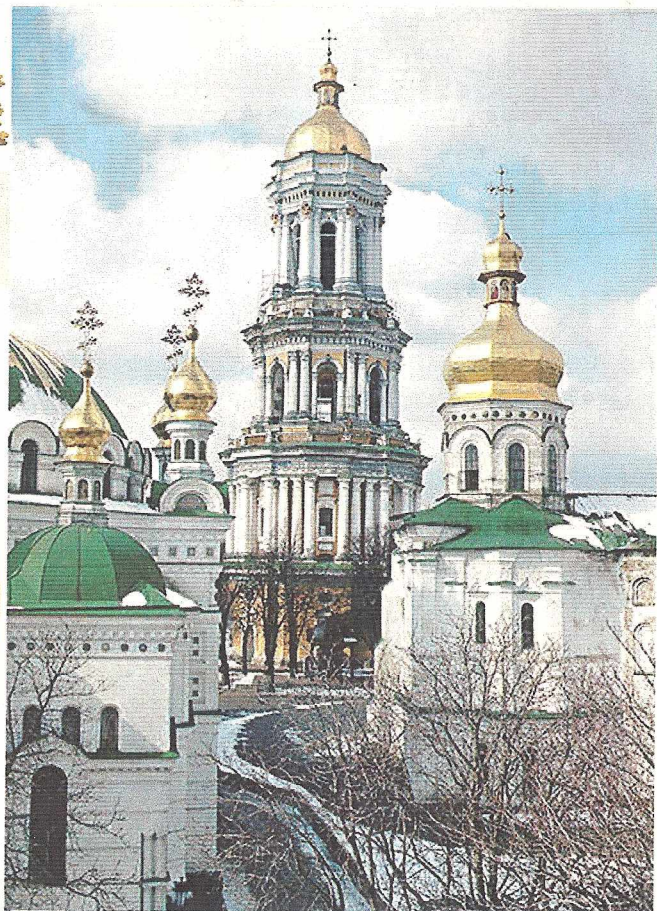

94(477)(082)
445

УКРАЇНА:
минуле і
сучасність

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Драшко О. М.,

Криворізький державний педагогічний університет

В епоху державного й духовного відродження України пріоритетна роль належить розвитку національної системи освіти і виховання, яка має забезпечити вихід молодого незалежної української держави на світовий рівень.

Національна система виховання, що ґрунтується на міцних підвалинах культури рідного народу минулих епох і сучасності; якнайбільше сприяє соціальному престижу інтелектуальності, освіченості та інтелігентності як складників духовної людини. Саме така система виховання постійно відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний, інтелектуальний потенціали рідного народу, створює умови для розвитку природних задатків і талантів кожного громадянина України, формування духовного потенціалу найвищої цінності нації, держави. Національне виховання реалізує глибоке і всебічне пізнання рідного народу, його історії, культури і на цій основі – пізнання кожним учнем, вихованцем самого себе як індивідуальності, як частки своєї нації, а через неї і всього людства, організацію самонавчання і виховання, найефективніших шляхів розвитку і самовдосконаленням особистості.

Закономірно, що різні ознаки, якості людей залежно від національної приналежності потрібно виховувати не однаковими, уніфікованими для багатьох народів, націй, а навпаки, різним змістом, засобами, методами виховної роботи, які виробилися в кожній нації протягом віків і які є складовою і невід'ємною часткою її самобутньої матеріальної і духовної культури.

На цій підставі вважаємо справедливим у руслі досліджуваної теми виокремити народне мистецтво та його

складову частину – художнє ремесло як важливий феномен усоблення української національної культури.

Для того, щоб якомога глибше розкрити це питання освітньо-виховного потенціалу художніх ремесел зійдемося на тій беззаперчній істині, що вони є складовою частиною народного мистецтва, народної культури.

І вже сам цей факт є підтвердженням гіпотетичного положення про роль художніх ремесел у формуванні особистості. Адже навіть поняття культури (від лат. Culture – оброблення, вирощування; у педагогічному контексті – освіта, навчання, виховання) охоплює сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають його історично досягнутий рівень розвитку і втілюються в результатах продуктивної діяльності людини, зокрема в системі освіти, мистецькій творчості.

Культура може бути одним із критеріїв та оцінкою суспільних цінностей, людських досягнень, а також окремих рис розвитку та діяльності особистості. І оскільки в культурі як людському утворенні, відбиваються риси її творця, поняття культури обіймає не лише те, що існує поза людиною, але і ті зміни, які відбуваються в ній самій, в її фізичному і духовному стані. Створюючи і розвиваючи світ продуктів людської діяльності, людина створює і розвиває саму себе.

Досконалим, багатогранним “символом” національної культури правомірно визнати народне мистецтво.

Такі відомі вітчизняні вчені та педагоги-практики як І.А. Зязюн, В.О. Сухомлинський, Б.М. Неменський, Г.П. Шевченко, Т.П. Шульга наголошують на комплексності мистецького впливу у виховному та освітньому процесі. Використання засобів української художньої культури у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи висвітлюється у сучасних наукових дослідженнях (Є.А. Антонович, О.Н. Дем’янчук, М. Дреммоги, С. Коновець, О. Комаровська, Л. Масол, Б.І. Степанишина, І.І. Юрас та ін.). Аналіз їх робіт наводить на висновок, що найефективніше

мистецький вплив здійснюється тоді, коли за інтегральним баченням виховної та освітньої ролі мистецтва взагалі, вихователь, педагог вміє визначити роль та місце кожного різновиду народного мистецтва та знайти йому відповідне місце.

Враховуючи специфіку професійної діяльності вчителя обслуговуючої праці природно ставлячи в центрі уваги, як ми вже зазначили, художні ремесла, їх місце в освітньо-виховному просторі ми визначаємо у зв'язку “культура – національна культура – народне мистецтво – художні ремесла – освіта” через дію законів взаємодії загального і окремого, цілісності як системи динамічної взаємодії визначених компонентів. Отже як частина цілого художні ремесла мають ознаки такого цілого: культура, національна культура, мистецтво, народне мистецтво, народне ремесло, декоративне мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво. До таких ознак відносимо функціональну роль виду мистецтва в структурі освітньо-виховного процесу. Аналіз психолого-педагогічної та соціальної літератури дозволяє нам виділити наступні функціональні позиції художніх ремесел: соціально-ціннісну; етнічно-соціальної ідентифікації; традиційно-історичну; статусно-позиційну; професійно-ціннісну; утилітарно-практичну; художньо-естетичну(1).

Художнє ремесло як частка суспільної культури відображає загальнокультурний принцип взаємозв'язку людини з природою і будучи включеним в загальнолюдський ідеал уособлює в концентрованому виді життя суспільства. Як належний елемент національної культури художнє ремесло у національній ідеї концентрує все краще, що притаманне даному народу, а його народність втілює соціально значимі матеріальні цінності, пов'язуючи їх у міжнаціональному культурному просторі.

Як справедливо зазначає В. Радкевич у своєму дослідженні “Науково-методичне забезпечення професійного навчання майбутніх робітників і майстрів народних ремесел”, що “народне художнє ремесло – це колективна творчість і соціальний результат праці різьбярів, гончарів, прядильниць,

вишивальниць”.

Некрасова М.О. акцентуючи увагу на народності мистецтва виділяє ряд особливих рис, що поєднує поняття колективного та індивідуального.

Аналіз її робіт дозволяє і нам виділити такі особливості щодо вибраних художніх ремесел. У поєднанні індивіда як творчої особи із загальним, формальним колективним началом: по-перше, індивід, як носій загального, виражає своє відчуття світу через загальне і в той же час виражає загальне через своє власне особисте відчуття світу; по-друге, індивідуальна творчість живиться колективно цінним, яке є цінним поза конкретним часом, завжди, а в той чи інший час актуалізується; по-третє, індивідуальна творчість в своїй суті спрямована на оригінальність, протиставлення свого образу загальновідомому в той же час неможлива без дотримання канонів, традицій; по-четверте в індивідуальній творчості розвиток визначається новацією, що виростає з колективного досвіду; по-п'яте, відповідність принципу цілісності, що ґрунтується на створенні первісного образу через подібність, повтори, варіації.

Підсумовуючи питання про загальнолюдське і національне, колективне і індивідуальне, як соціально-цінної позиції народного мистецтва треба сказати про важливу роль художніх ремесел у формуванні планетарної, етнічної та історичної самосвідомості особистості. “Через свою загальнонародну одвічність і цілісне ставлення до світу воно вселюдяне у своєму змісті. Зрозуміле не тільки всім епохам, а й усім народам. У цьому розумінні його мова універсальна” (2,28).

Вселюдська за своєю сутністю частина культури – народні ремесла несуть в собі згущений вираз національного характеру, будучи носієм етнічного ядра художньої культури народу.

Вона яскраво продемонстрована, скажімо, в етнічній функції одягу. Вже з виникненням родових общин, а згодом племен, що об'єднували споріднені родові общини ті етнічні угруповання, в одязі з'являються етнічні ознаки, які з часом набирають дедалі більшої виразності за свідченням історії на основі одягу

населення давньоруської держави [X ст.] йшло формування етнічної специфіки народного вбрання українців, росіян, білорусів [XIV-XV ст.]. Пізніше з утворенням нації утворюються етнічна специфіка народного одягу, який дедалі набуває національних ознак. Риси такої спільноти, як нації, виявили велику стійкість відносно пізніших впливів і нашарувань, що у свою чергу відбиваються на еволюції одягу. У середині великих етнічних спільнот у їхньому одязі формуються специфічні регіональні і локальні ознаки, тобто костюм стає так би мовити, знаком відмінності населення однієї місцевості від іншої. Регіональні ознаки інколи поєднуються із загальнонаціональними, які виступають символом нації. Це явище можна простежити на українському народному одязі, в якому на загальній основі виділяються регіональні та локальні комплекси з дуже виразною своєрідністю крою, кольору, оздоблення, способів поєднання та носіння окремих елементів вбрання, тощо.

На формування і розвиток етнічної функції одягу впливають і етнокультурні зв'язки між народами від найдавніших часів до наших днів. Незважаючи на спільність багатьох елементів українського національного костюму, локальні його різновиди зберігають яскраву своєрідність, в одних випадках утримуючи в собі архаїчні ознаки, в інших – риси, що виникли у процесі етнокультурного взаємообміну з сусідніми “етнічними групами”.

Соціальна позиція національного одягу криється у наступних його функціях: захисна (пов'язана з географічними та кліматичними особливостями) набувала різного значення, що зумовило появу великої кількості видів та форм одягу, виконаних із різноманітних матеріалів. Локальну специфіку в одязі українців легко простежити на народному безрукавному нагрудному одязі. Цей вид одягу був поширений на всій території України – це тепла коротенька безрукавка з хутра – кептар; у північних і північно-західних районах передгір'я – сукняна безрукавка – лейбик, бруслик тощо; на території

Середньої Наддніпрянщини – легша, хоча і довша безрукавка – керсетка і т.д.; оберегова (магічна, талісманна) відображала світоглядні позиції людини щодо берегових властивостей одягу. Такими берегами слугували, зокрема, дівоча стрічка або вінок із запашних рослин, складні форми жіночих очіпків. Особливі магічні властивості надавалися також українській народній сорочці, що одягалася прямо на тіло людини. Люди вірили, що через сорочку можуть передаватися різні хвороби, лінощі або ж, навпаки, здоров'я, спритність тощо. З нею пов'язували не тільки сімейні, часом інтимні обряди, а й громадські традиції (наприклад, у білій сорочці жінки виходили прокласти борозну); естетична віддзеркалювала певний спосіб усвідомлення життя, навколишньої природи, збагачений людським досвідом і перейнятий високою духовністю. Естетичні особливості одягу підпорядковані законам композиції, які вимагають гармонійної єдності таких показників, як матеріал, форма, колорит та різні види оздоблення. За взірць можуть правити кращі комплекси традиційного вбрання етнографічних районів України. Ця функція й досьогодні успішно утверджує себе.

Яскраво продемонстрована ця та інші функції у етнічно-соціальной позиції вишивки. З давніх-давен і досьогодні вишивка виступає як етнічно-емоційне, духовне самовираження народу, його морального етикету, як утвердження краси земного життя. Вишивка зберігала в своїй іконографії давні архаїчні етнічні мотиви. Колективний досвід причетний до відбиття складною мовою вишивального мистецтва народного світогляду. Художнє багатство української народної вишивки обумовлює яскраво виділеними провідними центрами вишивального мистецтва, які є в усіх етнографічних зонах України: Середнього Подніпров'я, Слобожанщини, Полісся, Поділля, Карпат з Прикарпаттям і Закарпаттям, Півдня України та ін. У кожному із них свої традиції, своя система і творчі методи. До того ж і в межах етнографічних зон крім основних центрів виділяються локальні осередки, такі, наприклад, як

Київщина, Полтавщина, Волинь, Гуцульщина, Бойківщина, Покуття, Буковина. Часто село від села, автор від автора відрізняються характером вишивки. А загалом іде постійний процес розвитку вишивки на спільній основі народних художніх традицій, починаючи від життя в етнографічному середовищі, кінчаючи промислами.

Загалом, позиція етнічно-соціальної позиції художніх ремесел передбачає визначення потреби і готовності людини прикласти власні зусилля для розвитку і прославлення українського мистецтва, бажання бути справжнім українцем, бути майстром на всі руки.

Усвідомлюючи реальні якісні прояви інших вище зазначених функціональних позицій, можемо з впевненістю стверджувати, що художнє ремесло як відображення традиційно історичного розвитку національної культури не просто соціалізує людину, формує її інтелект, волю, почуття, мислення, ставить особистість в активного творця національної культури.

Література:

1. Кузан Н.И. Воспитание подростков на традициях декоративно-прикладного искусства Западной Украины: Автореферат. дис....канд. пед. наук: 13.00.01. – Луганск, 1999. – 19с.
2. Некрасова М.А. Народное искусство как часть культуры. – М.: Изобр. Искусство, 1983. – 344 с.